

10

Akkerbouw

Kernpunten:

- productievolume pootaardappelen gedaald, productievolume overige akkerbouwproducten gestegen
- opbrengstprijzen meeste akkerbouwproducten fors onderuit
- EU-hervormingsvoorstellen leiden tot inkomensverlies in de Nederlandse akkerbouwsector
- areaal akkerbouwgewassen met 3,5% gedaald, oppervlakte biologische akkerbouwgewassen blijft klein
- bedrijfsresultaten akkerbouwbedrijven flink verslechterd
- akkerbouwers afwachtend met investeringen

10.1 Markten

Het productievolume van de Nederlandse akkerbouwproducten groeide in 2002 ten opzichte van 2001 over de hele linie met enkele procenten. Alleen in de pootaardappelsector was sprake van een kleiner productievolume (tabel 10.1).

10.1.1 Aardappelen

In 2002 is de productie van pootaardappelen met 3% afgenomen (tabel 10.1). Door het natte najaar van 2001 hebben verschillende bacterieziekten zich gemakkelijk kunnen verspreiden in de pootaardappelen. Hierdoor zijn in 2002 veel aardappelen afgekeurd of in klasse verlaagd. Per saldo leidde dit tot lagere kilogramopbrengsten en een kleinere totale productie.

Tabel 10.1 Productievolume (1.000 ton) akkerbouwproducten in Nederland, 1999-2002

	Gemiddelde 1999-2002	1999	2000	2001	2002	2002 in % van 2001
Aardappelen, totaal	7.682	8.221	8.127	7.015	7.363	105
Consumptieaardappelen	4.108	4.426	4.465	3.591	3.948	110
Pootaardappelen	1.431	1.517	1.496	1.377	1.335	97
Zetmeelaardappelen	2.143	2.278	2.166	2.047	2.080	102
Suikerbieten	6.561	7.317	6.727	5.948	6.250	105
Zaaiuien (excl. uitval)	763	735	788	750	777	104
Granen, totaal ^{a)}	1.405	1.255	1.509	1.430	1.425	100
Tarwe	1.011	851	1.143	991	1.057	107

a) Tarwe, gerst, rogge, haver en triticale.

Bron: CBS.

Nederland behoudt vooraanstaande positie bij pootaardappelen

Nederland bezit de juiste klimatologische omstandigheden voor de teelt van pootaardappelen. Bovendien zijn de grondsoorten uitstekend, is er veel teelttechnische kennis aanwezig en zijn de afzetmogelijkheden goed. Op de exportmarkt wordt een felle concurrentiestrijd gevoerd met voornamelijk Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Beide landen leveren, evenals Nederland, een kwalitatief hoogwaardig (export)product. De Nederlandse export van pootaardappelen vindt naar meer dan 70 landen plaats en lag het afgelopen decennium op gemiddeld 670.000 ton per jaar, met uitschieters naar boven en beneden. De belangrijkste exportbestemmingen liggen in de EU-15.

Bij pootaardappelen vindt binnen de EU geen regulering plaats van productie en prijzen. Wel bestaan er EU-douanetarieven (4,5%) voor pootaardappelen. Buiten de EU-15 is met name Rusland een belangrijke potentiële markt. Wanneer in dit land de meer grootschalige, commercieel gerichte aardappelteelt verder opgepakt wordt, biedt dit grote mogelijkheden voor de Nederlandse pootgoedleveranciers (Van Berkum et al., 2003).

Om in de toekomst deze vooraanstaande positie op de markt voor pootaardappelen te handhaven zal de sector zich moeten toelagen op de ontwikkeling van nieuwe rassen met specifieke eigenschappen voor nichemarkten en moet een kwalitatief hoogwaardig product geleverd worden.

Consumptieaardappelen: toenemende concurrentie dwingt tot actie

De Nederlandse consumptieaardappeltelers blijven naar verwachting op korte termijn met name concurrentie ondervinden van telers uit Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Op de lange(re) termijn zal ook de uitbreiding van de EU met Oost-Europese landen voor meer concurrentie zorgen. Daarom blijven voortdurend introducties van nieuwe rassen noodzakelijk, evenals goede afspraken met de verschillende partijen in de keten, in het bijzonder met de aardappelverwerkende industrie. Jaarlijks wordt ongeveer 3 miljoen ton aardappelen verwerkt door sterk internationaal georiënteerde bedrijven als McCain, Aviko, Farm Frites en Lamb Weston/Meijer.

De binnenlandse consumptie van tafelaardappelen zal waarschijnlijk verder dalen door veranderende eetgewoontes. De tijden van grote marktaandeelen voor een overheersend basisproduct als aardappelen zijn voorbij. Voor de sector is het een uitdaging om op deze trend in te spelen met bijvoorbeeld productdiversificatie, zoals vers geschilde aardappels.

10.1.2 Suiker

Sinds 1968 is er een marktordening voor suiker. Deze EU-suikerregeling bestaat onder andere uit een quoteringsregeling. Elke EU-lidstaat heeft een zogenaamd A- en B-quotum. Het basis A-quotum is de hoeveelheid suiker die een land vóór de marktordening gemiddeld produceerde. Om wisselingen in de suikerbietenogst op te kunnen vangen is er ook een B-quotum. Het A-quotum is voor Nederland voor 2002 vastgesteld op 640.000 ton suiker, het B-quotum op 169.000 ton. Voor deze hoeveelheden ontvangt de teler een hoge, gegarandeerde EU-prijs. De hoeveelheid suiker die boven het A- en B-quotum wordt geproduceerd heet C-suiker. In 2002 werd in Nederland 91.000 ton C-suiker geproduceerd. De C-suiker moet buiten de EU tegen de (lagere) wereldmarktprijs worden verkocht. De

Tabel 10.2 Opbrengsten a) en prijzen b) op alle akkerbouwbedrijven, 1991-2002

	Winter- tarwe	Zomer- gerst	Consumptie- aardappelen	Poot- aardappelen	Zetmeel- aardappelen	Suiker- bieten	Zaaiuien
Opbrengsten (ton/ha)							
1991/1992-1995/1996 ^{c)}	8,8	5,9	47,7	33,9	44,5	9,8	51,1
1996/1997-2000/2001 ^{c)}	8,7	6,4	50,7	35,2	49,1	9,5	55,1
2001	8,8	6,4	46,3	34,8	43,7	9,3	54,3
2002 (r)	8,3	5,7	53,0	35,7	46,0	9,7	52,8
Idem, mutatie (%)	-6	-11	+14	+3	+5	+4	-3
Prijzen (euro/100 kg)							
1991/1992-1995/1996 ^{c)}	15,95	18,45	9,78	20,90	5,35	50,25	8,35
1996/1997-2000/2001 ^{c)}	12,55	13,95	8,45	19,20	5,40	52,50	8,90
2001	12,30	13,55	11,35	24,95	5,30	57,65	12,50
2002 (r)	10,55	12,90	6,75	19,00	5,30	48,50	8,45
Idem, mutatie (%)	-14	-5	-41	-24	0	-16	-32
a) Zetmeelaardappelen bij 400 gr. o.w.g., suikerbieten in polsuiker; b) Zetmeelaardappelen bij 400 gr. o.w.g., suikerbieten in euro/ton product bij 16% suiker, granen exclusief Mac Sharry-compensatie; c) Akkerbouwbedrijven tussen 40 en 800 nge.							Bron: Informatienet.

uiteindelijke prijs die de teler in Nederland voor zijn suiker ontvangt is het gewogen gemiddelde van de prijzen voor A-, B- en C-suiker (het zogenaamde bewaakte mengprijsstelsel, BMS).

In 2001 is besloten de suikermarktordening in de huidige vorm voort te zetten tot 1 juli 2006, daarna loopt de marktordening in principe af. Suiker is daarom niet opgenomen in de hervormingsvoorstellen van de Europese Commissie van januari jongstleden. Begin 2004 wordt de marktordening voor suiker geëvalueerd. De verwachting is dat ook deze sector uiteindelijk niet ontkomt aan hervormingen.

Lagere suikerprijs in 2002

In 2002 is door hogere opbrengsten per ha (tabel 10.2) het productievolume met 5% gestegen ten opzichte van 2001. In 2002 is het A- en B-quotum in het BMS verlaagd en het aandeel C-quotum met meer dan 10% verhoogd. Deze vaststelling van de nationale verdeling van het totale BMS-quotum vindt jaarlijks plaats in de Suikerbegeleidingscommissie, waarin de industrie, telers en landbouworganisaties zitting hebben. Door de wijzigingen in de aandelen A-, B- en C-quotum en de fors lagere C-suikerprijs is de gemiddelde suikerprijs in 2002 met 16% gedaald (tabel 10.2). Voor 2003 is besloten het BMS-quotum met 15.000 ton te verlagen tot 885.000 ton (De Lijster, 2003).

10.1.3 Granen

In 2002 zijn wereldwijd door ongunstige weersomstandigheden de graanoogsten tegengevallen (Bolhuis, 2002). De Europese graanproductie is daarentegen met circa 7% gestegen en bedroeg ongeveer 210 miljoen ton. De opbrengstprijis van Nederlandse wintertarwe daalde hierdoor met ongeveer 14% (tabel 10.2). De Nederlandse prijs van granen is met name afhankelijk van de situatie op de (beschermde) Europese markt.

10.1.4 Uien

Het productievolume van uien is in 2002, na een terugval in 2001, weer gestegen (tabel 10.1). Deze stijging is volledig toe te schrijven aan de uitbreiding van het areaal aangezien de fysieke opbrengst per ha is afgenomen. De prijzen daalden ongeveer met 32% ten opzichte van 2001 (tabel 10.2).

Japan nieuwe afzetmarkt?

Nederland is 's werelds grootste uienexporteur. Jaarlijks wordt meer dan een half miljoen ton uien geëxporteerd. Het merendeel wordt binnen de EU afgezet. Andere belangrijke exportmarkten zijn Rusland, andere Europese landen en Afrikaanse landen. Relatief nieuwe exportmarkten zijn onder andere Japan, Dubai en Thailand. Het Nederlands instituut voor afzetbevordering van uien en uienproducten (NIVUI) is in 2002 met behulp van EU-subsidie een driejarig project gestart om de afzet van Europese uien in Japan te bevorderen. Japanse importeurs, groothandelaren en grootverbruikers worden in contact gebracht met uien uit Europa (waaronder Nederland) via bijvoorbeeld vakbeurzen.

10.1.5 Biologische akkerbouwbedrijven

In 2002 waren er in Nederland 575 bedrijven met biologische akkerbouwgewassen. Het areaal biologische akkerbouwgewassen (inclusief in omschakeling) had een totale omvang van 11.980 ha. De voedergewassen - onder andere snijmais en voederbieten - vormen met 5.055 ha (inclusief 910 ha in omschakeling) de belangrijkste categorie. De biologische granen en noten namen met 3.980 ha (inclusief in omschakeling) de tweede plaats in qua oppervlakte. De belangrijkste granen zijn tarwe (2.000 ha), gerst (400 ha), haver (400 ha) en rogge (400 ha). Ongeveer tweederde van de biologische granen is in 2002 verwerkt als veevoeder en circa eenderde is verwerkt door de Nederlandse meelfabrikanten.

Het areaal biologische rooivuchten (inclusief in omschakeling) was in 2002 bijna 2.500 ha groot. De belangrijkste rooivuchten zijn aardappelen en suikerbieten. In 2002 groeide het areaal aardappels met 10% tot 1.175 ha, waarvan circa 80% consumptieaardappelen. Verwacht wordt dat in 2003 het areaal biologische aardappelen groeit naar circa 1.200 ha.

In 2002 is op 400 ha 16.450 ton suikerbieten geproduceerd en verwerkt tot 1.150 ton biologische suiker. Met een fysieke opbrengst van 47 ton per ha en een suikergehalte van 15,6% is de teelt van biologische suikerbieten tegengevallen. De gangbare teelt scoorde met een fysieke opbrengst van 60

ton per ha en een suikergehalte van 16,1% beduidend hoger. Biologische suikerbieten worden voorafgaand aan de gangbare suikerbieten verwerkt en daardoor eerder gerooïd. De bieten moeten het daarom met minder zonlicht doen, wat het suikergehalte in negatieve zin beïnvloedt (Biologica, 2003).

Ontwikkelingen in het EU-beleid voor akkerbouwproducten

Hoofdelementen hervormingsvoorstellen

De voorstellen van de Europese Commissie om het landbouwbeleid te hervormen komen voor de akkerbouw neer op een prijsverlaging voor granen (5%), ten dele gecompenseerd door een verhoging van de directe betaling van 63 naar 66 euro per ton. De diverse bestaande premies en betalingen worden ontkoppeld van de feitelijke productie en omgezet in een bedrijfstoeslag. Deze is gebaseerd op de betalingen in de jaren 2000 - 2002 en de bijkomende rechten in verband met de voorgestelde prijsverlagingen. Voor zetmeelaardappelen blijft de band tussen steun en productie gedeeltelijk bestaan ('halve' ontkoppeling) en wordt een premiebedrag van 110,54 euro per ton voorgesteld. De bedrijfstoeslag wordt in de periode 2004-2012 gekort. De korting loopt op tot 12,5% voor bedragen vanaf 5.000 euro per bedrijf en tot 19% voor bedragen vanaf 50.000 euro per bedrijf.

Uitkomsten modelberekeningen

Uit een studie van het LEI (De Bont et al., 2003) blijkt dat de nieuwe EU-hervormingsvoorstellen grote gevolgen kunnen hebben voor de Nederlandse akkerbouwsector. Hieronder zijn de resultaten voor een aantal specifieke producten vermeld; gegeven de aannames zijn de uitkomsten van de modelberekeningen met een bepaalde onzekerheid zijn omgeven. Zo is bijvoorbeeld slechts globaal onderzoek gedaan naar de mogelijke areaalsverschuivingen in andere productiegebieden van de EU.

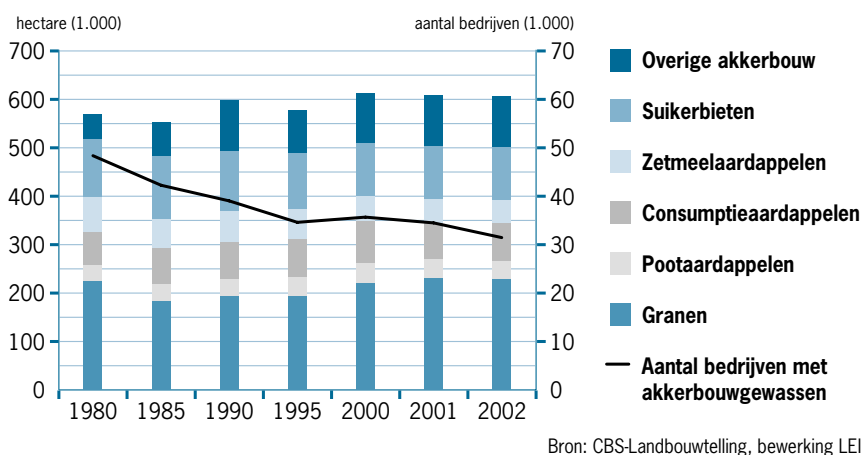
Verwacht wordt dat op termijn (2012) het areaal consumptieaardappelen, (opengronds)groente-gewassen en bloembollen in Nederland met circa één procent toeneemt, terwijl het areaal granen naar verwachting met ruim 15% zal afnemen. Voor de akkerbouwsector, de groenteteelt en de bloembollenteelt hangt het totale effect van de ontkoppeling van de directe betalingen sterk af van de prijsontwikkeling van de 'vrije' producten. Als rekening wordt gehouden met een prijsdaling van 'vrije' producten in de akkerbouw en de korting op de directe betalingen, dan daalt het inkomen (hier gedefinieerd als opbrengsten minus variabele kosten) in de akkerbouw en de relevante opengrondsteelten met ongeveer 5%. Voor de akkerbouwsector alléén wordt een daling van 8% verwacht. Dit komt vooral door de lagere graanprijzen; in mindere mate dalen ook de prijzen voor de andere gewasgroepen. Bovendien kunnen agrariërs - door de voorgestelde ontkoppeling van de directe betalingen van de feitelijke productie - met behoud van directe betalingen het bouwplan aanpassen. De agrariërs worden dus flexibeler in de bedrijfsvoering. Dat is positief voor de betrokken bedrijven, maar kan ook leiden tot omschakeling naar andere teelten en daar marktbederf veroorzaken. Vooral de teelt van consumptieaardappelen en de groenten- en bloembollenteelt kunnen hiervan in de toekomst nadelen ondervinden.

10.2 Structuur

De toegevoegde waarde van de akkerbouw en de daarmee samenhangende toelevering, verwerking en distributie in Nederland bedroeg in 2001 ruim 4,2 miljard euro. Het akkerbouwcomplex maakt ongeveer 18,5% uit van het op binnenlandse grondstoffen gebaseerde totale agrocomplex.

De primaire akkerbouw sector nam ongeveer 23% van de toegevoegde waarde van het akkerbouwcomplex voor haar rekening. De Nederlandse akkerbouwproductie is geconcentreerd in Noordoost Groningen, de IJsselmeerpolders, de kop van Noord-Holland en in Zeeland (figuur 10.1).

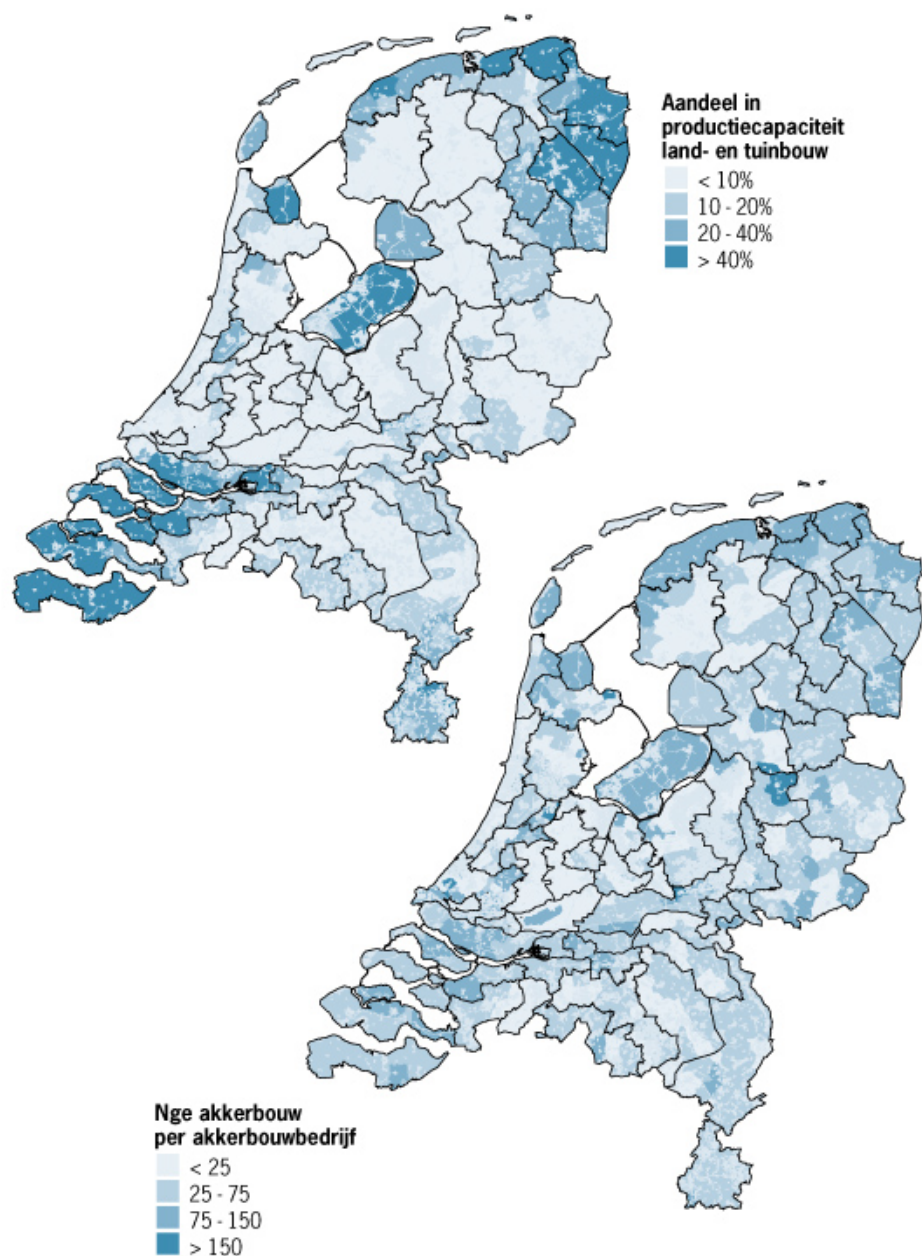
Figuur 10.2 Aantal bedrijven met akkerbouwgewassen, 1980-2002

Het totale areaal akkerbouwgewassen daalde in 2002 met 2.200 ha tot net onder de 607.000 ha (figuur 10.2). Het areaal groenbemestingsgewassen lag in 2002 rond de 4.000 ha, het areaal braak - inclusief natuurbraak - schommelde rond de 26.000 ha. Het areaal consumptieaardappelen steeg in 2002 met bijna 2% tot net boven de 77.000 ha. Dit is nog altijd 10.000 ha minder dan in het topjaar 2000. Het areaal pootaardappelen op zandgrond daalde met 1.200 ha en het areaal op kleigrond nam met 750 ha toe. Een relatief kleine daling deed zich voor bij de suikerbieten (-200 ha). Het areaal wintertarwe wisselde de laatste jaren sterk in omvang; in 2001 bedroeg de oppervlakte 95.800 ha en in 2002 113.200 ha. Deze stijging van 17.400 ha hing vooral samen met de ongunstige inzaai-mogelijkheden in de winter van 2000/2001. Het areaal zomergerst daalde met 9.200 ha.

In 2002 teelden bijna 31.500 bedrijven akkerbouwgewassen. Het aantal gespecialiseerde akkerbouwbedrijven daalde met 2% tot 12.635 (tabel 10.3). De gemiddelde bedrijfsomvang is 55 nge (figuur 10.3).

Figuur 10.1 Kenmerken van de akkerbouw per gemeente, 2002

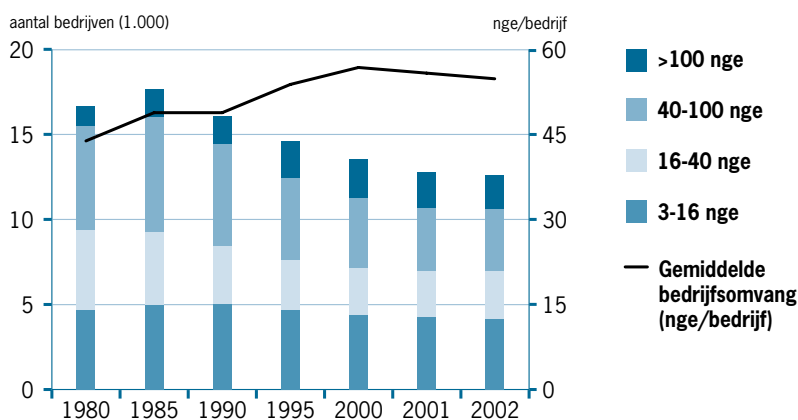

Bron CBS-landbouwtelling, bewerking LEI.

Tabel 10.3 Verdeling (%) akkerbouwbedrijven naar omvang, 2002

	Omvang in nge				Aantal bedrijven	Nge/bedrijf
	3-16	16-40	40-100	100 e.m.		
Akkerbouwbedrijven, totaal	33	22	29	16	12.635	55
Gespecialiseerde graanbedrijven	80	10	8	2	1.103	16
Gespecialiseerde hakvruchtenbedrijven	19	18	37	25	3.457	76
Akkerbouw- en groentebedrijven	45	32	16	7	175	36
Andere hakvruchtenbedrijven	11	19	44	27	3.737	81
Graan- en hakvruchtenbedrijven	37	42	17	4	1.486	31
Overige akkerbouwbedrijven	62	23	12	3	2.767	24

CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Figuur 10.3 Akkerbouwbedrijven naar grootteklasse, 1980-2002

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

10.3 Bedrijfsresultaten

Inkomens onderuit

De resultaten van de akkerbouwbedrijven laten in 2002 een forse teruggang zien vergeleken met het jaar daarvoor. Was in 2001 nog sprake van herstel, in 2002 gingen de inkomens onderuit. Deze terugslag werd met name veroorzaakt door lagere opbrengstprijzen (tabel 10.2). Bovendien bleef in 2002 bij granen en zaauien de fysieke opbrengst achter bij voorgaand jaar. Bij zetmeel-aardappelen daarentegen steeg, bij gelijkblijvende prijzen, de fysieke opbrengst per ha (+5%). De grootste teruggang in geldelijke opbrengsten per ha deed zich voor bij consumptieaardappelen (-32%), zaauien (-33%) en pootaardappelen (-23%).

De gemiddelde kosten per akkerbouwbedrijf stegen in 2002 met 4%. Vooral de kosten voor zaaizaad en pootgoed (+11,5%) namen toe, maar ook onderhoud en afschrijvingen op gebouwen (+6%). Door de bovengenoemde effecten (daling opbrengsten en stijging kosten) daalde de opbrengsten-kostenverhouding van 91% in 2001 naar 75% in 2002.

Door de toename van de fysieke productie steeg de bruto productiviteit met 3% (tabel 10.4). De verslechterende ruilvoet (-20%) leidde tot een forse daling van het gezinsinkomen uit bedrijf tot 4.500 euro per ondernemer (tabel 10.5). Als gevolg van de betere resultaten in 2001 nam in 2002 de belastingdruk iets toe. Door de inflatie zijn de gezinsbestedingen licht toegenomen. Een en ander resulteert in geraamde ontsparingen per bedrijf van 21.000 euro (figuur 10.4).

Tabel 10.4 Ontwikkelingen (% per jaar) op alle akkerbouwbedrijven, 1991-2002

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen productie- middelen	Bruto- productiviteit	Productie- kosten per eenheid product	Opbrengsten/ kosten
1991/1992-1995/1996 ^{a)}	0,5	2,4	0,9	1,5	-0,9
1996/1997-2000/2001 ^{a)}	-2,7	1,9	1,3	0,6	-3,3
2001	24,5	2,5	-4,0	6,5	17,0
2002 (r)	-17,0	3,5	3,0	1,0	-18,0

a) Akkerbouwbedrijven tussen 40 en 800 nge. Bron: Informatienet.

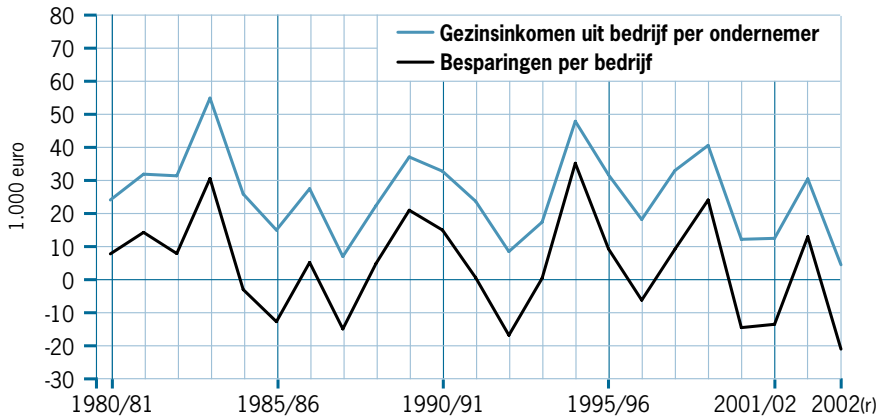
Tabel 10.5 Resultaten van akkerbouwbedrijven, 1991-2002

	Alle akkerbouwbedrijven in Nederland ^{a)}	Grotere akkerbouwbedrijven in de Veenkoloniën ^{b)}
Kenmerken, 2002		
Aantal bedrijven	9.000	1.420
Hectare per bedrijf	52,5	79,0
Nge per bedrijf	93	120
Ondernemers per bedrijf	1,24	1,29
Opbrengsten/kosten op pachtbasis (%)		
1991/92-1995/96	89	87
1996/97-2000/01	87	93
2001	91	89
2002 (r)	75	84
Gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer (1.000 euro)		
1991/92-1995/96	25,9	20,9
1996/97-2000/01	23,2	29,6
2001	30,5	25,5
2002 (r)	4,5	17,5
Besparingen per bedrijf (1.000 euro)		
1991/92-1995/96	5,8	0,4
1996/97-2000/01	-0,2	4,4
2001	13,0	1,5
2002 (r)	-21,0	-8,5

a) Akkerbouwbedrijven tussen 16 en 800 nge; b) Akkerbouwbedrijven tussen 40 en 800 nge Bron: Informatienet.

Veenkoloniën: inkomens ook fors lager, maar beter dan landelijk

In 2002 lagen ook de resultaten van de grotere akkerbouwbedrijven in de Veenkoloniën op een lager niveau dan in 2001, maar de resultaten zijn beter dan het landelijk gemiddelde. Doordat het aandeel marktorderingsgewassen relatief groot is, daalden de gemiddelde opbrengstprijzen minder sterk. Daartegenover stond dat de gemiddelde kostenstijging (+5%) één procentpunt hoger was dan het landelijk gemiddelde. De opbrengsten-kostenverhouding is geraamd op 84%. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer daalde naar 17.500 euro (tabel 10.5). Dit leidde tot een ontsparring van 8.500 euro per bedrijf. Het laatste jaar dat er op de akkerbouwbedrijven in de Veenkoloniën ontsparringen plaats vonden was 1993.

Figuur 10.4 Uitkomsten van akkerbouwbedrijven, 1980 - 2002

Bron: Informatienet.

Resultaten biologische akkerbouwbedrijven verbeterd

In 2001/2002 zijn de opbrengstprijzen voor biologische akkerbouwproducten gemiddeld met ruim 2% gestegen; vooral de groenteprijzen waren hoger. Mede door de geringe schaalvergroting zijn de totale opbrengsten per bedrijf gemiddeld met 14.000 euro gestegen. De totale kosten namen met gemiddeld 10.000 euro toe door hogere kosten voor arbeid, grond en gebouwen. De rentabiliteit van biologische akkerbouwbedrijven is met 2 procentpunten toegenomen (tabel 10.6). Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer en de besparingen per bedrijf zijn geraamd op respectievelijk 42.000 en 14.000 euro.

Tabel 10.6 Resultaten van biologische akkerbouwbedrijven, 1999-2002

	1999/00	2000/01	2001/02
Kenmerken			
Oppervlakte (ha/bedrijf)	39,0	39,4	41,2
Nge per bedrijf	93	92	95
Ondernemers per bedrijf	1,36	1,38	1,40
Opbrengsten/kosten pachtbasis (%)	99	95	97
Gezinsinkomen uit het bedrijf per ondernemer (1.000 euro)	42	37	42
Besparingen per bedrijf (1.000 euro)	12	7	14

Bron: Informatienet.

Akkerbouwers afwachtend met investeringen

Alhoewel de resultaten in 2001 beter waren dan in voorgaande jaren, heeft dit geen effect gehad op de investeringen in 2002. De sector heeft een afwachtende houding aangenomen en mede door de slechte resultaten in 2002 is de investeringsbereidheid laag. Dit is het gevolg van steeds krappere marges door stijgende kosten van arbeid, pacht en uitgangsmateriaal en dalende opbrengsten. Hierdoor is er onvoldoende financiële ruimte om in de noodzakelijke schaalvergroting (areaalsuitbreiding) te kunnen investeren. Ook de dalende grondprijzen dragen er toe bij dat de akkerbouwers een afwachtende houding aannemen. Tenslotte wacht de sector met spanning de ontwikkelingen in het EU-landbouwbeleid af. De voorgestelde hervormingen kunnen negatieve gevolgen hebben op de saldi van diverse akkerbouwgewassen (paragraaf 10.1). In ieder geval vertragen deze plannen de ontwikkelingen in de sector.

De uitgeleende gelden van de banken aan de akkerbouwbedrijven vertonen een stijgende trend. Ook de kapitaalsintensiteit per ha en per bedrijf neemt toe. Om het hoofd te kunnen bieden aan de zware financiële verplichtingen die gepaard gaan met uitbreidingsinvesteringen, ontstaan steeds meer horizontale samenwerkingsprojecten tussen akkerbouwers. Op deze manier kunnen bedrijven zonder grote investeringen een hogere rentabiliteit realiseren.

Administratieve lasten akkerbouw

Akkerbouwers zijn verplicht om deel te nemen aan de Landbouwtelling van het CBS.

De Landbouwkwaliteitswet levert vooral administratieve lasten op voor de biologische boeren (aansluiting SKAL). Akkerbouwbedrijven vallen ook onder **het Lozingenbesluit open teelt en veehouderij** (zie par. 9.3.4). Voor een aantal gewassen, zoals maïs en zetmeelaardappelen, zijn aan de uitbetaling van EU-steun zogenaamde 'cross-compliance-regelingen' verbonden, die betrekking hebben op beperking van het gebruik van chemische middelen. In het kader van **de Meststoffenwet** hebben akkerbouwers te maken met regels in het kader van Minas. **De Plantenziektenwet** leidt vooral voor (poot)aardappeltelers en handelshuizen tot administratieve lasten. Het betreft vooral bemonstering van de NAK en het aanvragen van 'vrijverklaringen' van de Plantenziektenkundige Dienst in het kader van de bestrijding van bruin- en ringrot en aardappelmoeheid.

De akkerbouw kent ook een aantal private registratiesystemen, zoals HACCP, Hygiënecode Akkerbouw, EKO, Milieukeur en diverse veiligheidscertificaten. Het verschil in registratieniveau tussen publieke en private systemen is opvallend. In verband met de nadruk op voedselveiligheid wordt in de private systemen op productniveau geregistreerd. Publieke systemen echter zijn vooral geïnteresseerd in geaccumuleerde bedrijfs- en perceelsgegevens. Naar verwachting zullen vanaf 2005 alle bedrijven moeten deelnemen aan diverse veiligheidscertificaten. Deze certificatiesystemen vervangen het Kwaliteits Project Akkerbouw en worden meer vanuit afnemers aangestuurd.

Het terugdringen van de administratieve lastendruk bevindt zich in een spanningsveld tussen twee vragen: (1) hoe strak moet de greep van de overheid op een sector zijn en (2) in hoeverre kan de verantwoordelijkheid voor het goed functioneren van de sector verlegd worden naar het bedrijfsleven? Het valt overigens te betwijfelen of het overdragen van verantwoordelijkheden naar de keten zal leiden tot een afname van de administratieve lastendruk. De motivatie om aan de verplichtingen te voldoen zal echter wel groter zijn.

Duurzaamheid en ketens

Mede door toenemende eisen van afnemers willen steeds meer ondernemingen aangeven hoe zij bijdragen aan de drie p's van duurzaamheid ('people', 'planet', 'profit'). Voor een juist beeld hiervan dient de hele keten van een product beschouwd te worden. Beschikbaarheid en management van informatie blijken echter belangrijke belemmeringen te zijn bij het vaststellen van de mate van duurzaamheid in ketens. Koppeling van duurzaamheidsindicatoren aan keteninformatiesystemen kan hiervoor een oplossing zijn. De case 'HAK-doperwten met Groeinet als informatiesysteem' beschrijft hoe invulling gegeven kan worden aan het begrip duurzaamheid. Groeinet is overigens niet primair opgezet om uitspraken te doen over duurzaamheid.

Groeinet is gericht op het gedeelte van de HAK-doperwtenketen dat bestaat uit de schakel 'teelt' en HAK. In Groeinet registreert de teler onder andere het gebruik en de inkoop van gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen, algemene bedrijfs- en teeltgegevens en oogst- en leveringsgegevens. In toenemende mate voeren ook andere ketenpartijen gegevens in. Aldus levert Groeinet informatie voor certificering en productieplanning (profit). Gegevens over voorraadbeheer kunnen worden gebruikt voor plannings- en marketingdoeleinden. Daarvoor is echter ketenbrede informatie nodig. Groeinet biedt de meeste aanknopingspunten voor milieuaspecten (planet). Zo is een koppeling mogelijk aan de milieumeetlat van het CLM om de milieu-effecten van het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen te bepalen. Voor de sociale aspecten van duurzaamheid (people) biedt Groeinet minder mogelijkheden, omdat deze vaak zijn gerelateerd aan processen. Groeinet is vooral geschikt voor productgerelateerde indicatoren. (Kramer et al., 2003).

10.4 Bedrijfsresultaten Europese akkerbouwbedrijven

De Nederlandse akkerbouwbedrijven zijn qua oppervlakte kleiner dan de akkerbouwbedrijven in andere Europese landen. De akkerbouwbedrijven in het Verenigd Koninkrijk zijn veruit het grootst met een gemiddelde oppervlakte van 159 ha in de periode 1995–1999 (tabel 10.7). De Nederlandse bedrijven zijn daarentegen het meest intensief gezien de economische omvang gemeten in Europese Grootte Eenheden (EGE). Voor alle landen geldt dat binnen het bouwplan in de loop der jaren nauwelijks een verschuiving tussen gewassen heeft plaatsgevonden. Bij alle andere landen is het aandeel laag salderende granen in het bouwplan meer dan de helft, terwijl dit in Nederland slechts een kwart is. In Nederland bepalen hoofdzakelijk aardappelen het bouwplan. Hieraan gerelateerd spelen subsidies (productgebonden en investeringssubsidies) in Nederland nauwelijks een rol. Drie procent van de totale opbrengsten wordt via deze weg verkregen (exclusief de premies voor zetmeelaardappelen, inclusief de premies voor zetmeelaardappelen is het 6%). In de andere landen is deze bron van inkomsten duidelijk van meer belang, tussen de 24 en 38% van de totale opbrengsten.

Grote verschillen in bedrijfsresultaten en inkomen

De Nederlandse bedrijven halen in vergelijking met de overige landen de hoogste geldelijke opbrengsten exclusief subsidies per ha. Ook de gemiddelde kosten zijn in Nederland het hoogst. De Spaanse bedrijven staan qua opbrengsten- en kostenniveau onder aan de ranglijst. De rentabiliteit (opbrengsten inclusief subsidies ten opzichte van de kosten) van de Spaanse bedrijven is wel hoger

Tabel 10.7

Kenmerken gespecialiseerde akkerbouwbedrijven in enkele EU-landen, gemiddelden per bedrijf, 1995–1999

	Oppervlakte (ha)	EGE/ha	Rentabiliteit (%)	Gezinsinkomen /GAK ^{a)} (1.000 euro)	Investeringen /ha (euro)	Totaal vermogen /ha (1.000 euro)	Solvabiliteit (%)
Duitsland	93	0,84	77	18,9	340	8,0	88
Frankrijk	95	0,84	98	24,9	260	2,5	61
Spanje	62	0,42	90	21,2	30	3,2	98
Ver. Koninkrijk	159	0,92	91	38,2	290	6,3	89
Nederland	53	2,17	87	28,0	1.090	15,1	76

a) Gezinsarbeidskracht Bron: FADN.

dan in Nederland. Ook de bedrijven in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk halen een hogere rentabiliteit. Na het Verenigd Koninkrijk is het gezinsinkomen in Nederland het hoogst. De Duitse akkerbouwbedrijven presteren niet zo goed. De rentabiliteit is laag, evenals het gezinsinkomen per gezinsarbeidskracht (GAK). Met name de hoge arbeidskosten zijn hier debet aan.

De gemiddelde investeringen per ha bedrijfsoppervlakte zijn in Nederland het hoogst. Het merendeel van de investeringen in Nederland betreft grondaankopen. De overige landen investeren het meest in machines en werktuigen. De totale waarde van de bezittingen (vermogen) is op de Nederlandse bedrijven als gevolg van de relatief hoge investeringen ruim 15.000 euro per hectare. De Franse bedrijven hebben ongeveer een vijfde van dit bedrag op de balans staan. Het grootste deel van de bezittingen op de bedrijven is gefinancierd met eigen vermogen, in Spanje zelfs vrijwel het totale vermogen. De Nederlandse bedrijven scoren op dit punt naar verhouding laag, maar behalen nog altijd een solvabiliteit van 76%.